

Ὁμολογία τῶν λογισμῶν
MĂRTURISIREA GÂNDURILOR LA PĂRINȚII
PATERICULUI (I)¹

Pr. Liviu PETCU, bursier postdoctoral proiect POSDRU/159/1.5/133675
Beneficiar Academia Română, Filiala Iași

Abstract

At the beginning of the 4th century, once with the considerable growth of the number of Christians, a series of people would retreat from society into the desert, in order to seek God and to relight the intensity and fervour of the first Christians through asceticism, leading an austere life, prayer and fasting. All the “weapons” of faith – fasting, prayer, tears, repentance, mercy etc. – have as sole objective the creation of a “new man”.

Gaining a great experience in fighting sin and cultivating Christian virtues, they were sought by monks and laymen equally for „verbum salutis” – “words of deliverance”. These men are usually called “Avva” or “the elder”. Unlike nowadays, back then not only abbots of some communities, but any monk or recluse who had been storm-beaten in the desert and had proved to be a servant of God was recognised as being an “avva”. With them or nearby them there lived “brothers” and “novices” – those who were still in the process of deciphering the mysteries of spiritual life. The novices needed the continuous conduct of an elder and lived with that elder in order to be enlightened by his words and behaviour. The brothers lived by themselves, but sometimes lived nearby an elder in order to receive advice and strengthening words from him. Since the beginning of sin lies in accepting the thought brought by temptation or the evil thought, the fathers insisted upon banishing evil thoughts from the very beginning of their attack. The steps of their penetration of the heart, the remedies for what they cause, their elimination or the safeguard against them of the heart, the art of destroying them, the catalogue of intemperances or thoughts etc., are thoroughly analysed by the fathers in the Paterikon, which is a collection of words, apothegms, aphorisms

---

¹ Această lucrare a fost realizată în cadrul proiectului POSDRU/159/1.5/133675 „Inovare și dezvoltare în structurarea și reprezentarea cunoașterii prin burse doctorale și postdoctorale IDSRC (doc postdoc)”, cofinanțat de Uniunea Europeană și Guvernul României din Fondul Social European prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013.

and also memorable deeds, sometimes shorter, sometimes longer, of the Egyptian Holy Fathers, also known as “the fathers of the desert”. At the basis of this study lies not only the oldest of the Paterikons, namely The Egyptian Paterikon, but also others which have been written afterwards, from the centuries following the Egyptian one and up to nowadays.

Keywords: Fathers of the Desert, *Paterikon*, sayings of saints, spiritual experience, impure thoughts.

Originile monahismului

Care sunt originile monahismului? Sfântul Ioan Casian († cca 430-435) nu are nici o îndoială: originile sunt la Apostoli. În lucrarea sa *Convorbiri cu Părinții*, 18, el declară că începuturile creștinismului și începuturile monahismului erau una și aceeași. Sfântul Ioan Casian amintește cititorilor de istorisirile din Faptele Apostolilor, capitolul 4, unde se precizează că prima comunitate creștină din Ierusalim a luat naștere datorită propovăduirii Apostolilor. În acest prim val de fervoare, apostolii erau uniți prin iubire mutuală și iubire față de Dumnezeu și căzuseră de acord să păstreze toate lucrurile în comun. Dar ulterior acestui moment – subliniază sfântul dobrogean – odată ce apostolii au decis a se deplasa dintr-o regiune în alta pentru a propovădui, lucrurile au luat o altă întorsătură, neașteptată. Pe măsură ce Biserica se extindea odată cu învățătura creștină propovăduită de Sfinții Apostoli și îmbrățișată de diverse comunități, fervoarea s-a stins din ce în ce mai mult. Totuși, amintirea acelor prime minunate zile era menținută vie de către o minoritate creștină care părăsise orașele și se retrăsese în locații mai îndepărtate. Aceștia evitau căsătoria și se separaseră total de familie și de atracțiile seducătoare ale acestei lumi. Aceștia, după Sfântul Casian, erau denumiți „călugări” sau „monahi”, datorită stricteții vieților lor individuale și solitare. Acest „tip străvechi de călugări” erau denumiți „cenobiți”, datorită tovarășiei lor comune. Din aceste „rădăcini” ale sfințeniei, au răsărit florile și fructul sihaștrilor. Cu alte cuvinte, Sfântul Ioan Casian susține că cenobiții i-au precedat pe anahoreți sau sihaștri. Mai stăruia în a arăta că monahismul, departe de a fi o invenție novatoare a secolului al IV-lea, reprezenta cel mai vechi și mai credincios *vestigiu* al creștinătății. Călugării trăiau viața apostolică prin excelență.

Când se vorbește despre monahism, de regulă se vehiculează ideea cum că monahismul egiptean a fost un curent unitar și unul profund influent în cadrul monahismului universal². Eremitii și cenobiții Egiptului, între anii 250 și 500 d.Hr., prin modul lor de viață și prin învățăturile lor spirituale, au dezvoltat instituția monahismului. Ei au făcut faimoase trei regiuni ale deșertului egiptean: Tebaida, Deșertul sau Valea nitriană (denumită și Sketis) și Egiptul Mijlociu, între Nil și Marea Roșie, unde s-a nevoit Cuviosul Antonie cel Mare din Egipt. Cuviosul Pavel din Teba (227-340) este primul eremit asupra căruia există o atestare care îl definește în mod inechivoc ca inaugurator al tradiției deșertului. *Părintele monahismului* din Egipt, Cuviosul Antonie cel Mare (250-356) este de obicei considerat prototipul Părinților din deșert, datorită influenței largi a vieții sale, influență datorată Sfântului Atanasie, arhiepiscopul Alexandriei, cel care l-a cunoscut personal și care a și scris lucrarea *Viața Cuviosului Părintelui nostru Antonie*, imediat după moartea acestuia din urmă. Cuviosul Pahomie din Tebaida (cca. 320) se numără printre primii dintre Părinți, ca fondator al monahismului cenobitic, sau al stilului de viață comunitar, aceasta însemnând că într-o mănăstire un călugăr viețuiește împreună cu alți călugări. Cuviosul Ammona a fost fondatorul așezămintelor cenobitice din Nitria (anul 320); Cuvioșii Macarie, Pafnutie și Pamvo au fost și ei printre cei mai notabili părinți. Începând cu sfârșitul secolului al III-lea, numărul din ce în ce mai mare de Părinți, mulți dintre ei simpli țărani, a atras mii de discipoli în sihăstriile deșertice prin forța căutării neprecupețite și fervente a lui Dumnezeu și prospețimea și vigoarea învățăturilor lor sfinte. Pe măsură ce aceste învățături au fost înregistrate în tratate ascetice, reguli monastice, predici și, mai presus de toate, în colecții de ziceri spirituale sau apoftegme, ele au creat un stil literar aparte. Studiate împreună din rapoartele pelerinilor din alte părți ale lumii creștine, incluzând aici pe acele ale lui Rufin de Aquileia, Fericitul Ieronim, Sfântul Ioan Casian și Paladie de Helenopolis, aceste scrieri ascetice atestă faptul că primii eremiți și cenobiți ai Egiptului formează un grup distinct și important în rândul Părinților Bisericii

---

² William Harmless S. J., *Desert Christians. An Introduction to the Literature of Early Monasticism*, Oxford University Press, Oxford New York, 2004, pp. 417-418.

și, datorită influenței lor asupra doctrinei ascetice și mistice, și în cadrul instituției monahismului³.

Este evident că alte regiuni, cum ar fi Siria, Palestina și Capadocia, își aveau propriile tradiții native, la fel de vechi precum cea a Egiptului, chiar dacă mai puțin influente pe termen lung. Noile cercetări în domeniul ascetismului au demonstrat că, în timp ce stilul de monahism din deșert s-a bucurat de întreaga notorietate, existau și alte experiențe creștine în retragere, cum ar fi așezămintele femeilor ascetice sau ale bărbaților sfinți care trăiau la marginea satelor sau călugării girovagi care cutreierau ca într-un exil perpetuu⁴.

Acei primi călugări care, după expresia faimoasă a Sfântului Atanasie cel Mare, „au transformat deșertul într-un oraș”, au lăsat la o parte pe oricare dintre nenumăratele alte căi de a trăi creștinismul care existau pe timpul lor. Iar mesajul pe care-l ofereau lumii lor – ori, poate, lumii noastre – era că a învăța despre liniște și rugăciune însemna a cerceta în primul rând lucrurile mai dificile și mai umile, cum ar fi adevărata *față* a propriei persoane, nereușitele, defectele și slăbiciunile proprii, precum și modul de despățimire și de transfigurare a persoanei.

Retragerea în deșert

În secolul al IV-lea e.n., deșerturile Egiptului, Palestinei, Arabiei și Persiei erau populate de oameni ce au lăsat în urmă o neobișnuită faimă. Ei au fost primii eremiți creștini care au abandonat orașele lumii păgâne pentru a trăi în solitudine⁵. De ce au făcut aceasta? Motivele erau numeroase și diverse, dar pot fi toate concentrate într-un singur cuvânt, căutarea mântuirii. Și ce însemna mântuirea? Cu certitudine nu era ceva ce putea fi căutat în conformarea exterioară la obiceiurile și dictatele vreunui grup social. De pildă, pe atunci, situația țăranilor și a sclavilor egipteni „dintre care s-au

³ M.C. McCarthy, „Desert Fathers”, în *New Catholic Encyclopedia*, Second edition, Washington D.C., 2003, p. 686.

⁴ William Harmless S.J., *op. cit.*, pp. VII-VIII.

⁵ *Farmecul* pustiului și retragerea acelor Părinți în deșert sunt prezentate cu minuție de Thomas Merton, în *The Wisdom of The Desert*, Burns & Oates, 1997, pp. 11-14 sq. Unele dintre ideile și concluziile din cartea sa mi-au servit ca sursă de inspirație pentru prezentul subcapitol.

recrutat cei dintâi monahi, era mizerabilă, și nu o dată ei au căutat o ieșire tocmai în «fuga de lume»⁶. În acele zile, oamenii deveneau din ce în ce mai conștienți și de caracterul individual al mântuirii. Societatea – ceea ce însemna societatea păgână, limitată de orizonturile și prospectele vieții „în această lume” – era considerată de ei ca fiind un naufragiu din care fiecare individ trebuia să înoate singur pentru a-și salva viața. Nu e locul aici să discutăm realismul acestei perspective: ce contează este să ne amintim că era o realitate indubitabilă. Faptul că Împăratul era în acel timp creștin și că „lumea” ajungea să accepte crucea ca semn al puterii lui Dumnezeu nu făcea decât să le întărească hotărârea.

Ni se pare mai neobișnuită decât este de fapt această evadare paradoxală din „lumea” care devenise oficial creștină. Acești oameni par să fi gândit, așa cum doar puțini gânditori moderni – precum Berdiaev – au gândit, că nu există „stat creștin” perfect. Acești oameni par a se fi îndoit de faptul că politica și creștinătatea s-ar putea combina atât de mult, încât să producă o societate total creștină. De aceea au preferat viața extramundană, în deșert. Probabil, aceste perspective par extreme și poate pentru unii e ceva aproape scandalos să le menționăm într-o perioadă precum a noastră, când creștinătatea este acuzată din toate părțile că predică negativismul și retragerea – că nu posedă o metodă eficientă de a rezolva problemele epocii. Dar să nu fim atât de superficiali. Părinții Deșertului au rezolvat totuși „problemele perioadei lor”, în sensul că s-au numărat printre pușinii care erau înaintea vremurilor lor și care au deschis o cale pentru dezvoltarea unui om nou și a unei societăți noi. Ei reprezintă ceea ce filosofii sociali moderni (Jaspers, Mumford) numesc apariția a „axial man”, premergătorul lui „the modern personalist man”. Secolele al VIII-lea și al IX-lea, cu individualismul lor pragmatic, au degradat și au corupt moștenirea psihologică a „axial man” și au pregătit calea pentru marea regresie la mentalitatea gregară care se manifestă acum.

Fuga acestor oameni în deșert nu a fost nici pur negativă, nici pur individualistă. Nu erau rebeli împotriva societății. Erau oameni care

---

⁶ IPS Nicolae Corneanu, Mitropolit al Banatului, *Patristica mirabilia. Pagini din literatura primelor veacuri creștine*, ediția a II-a, revăzută, Editura Polirom, Iași, 2001, p. 183.

nu doreau să se lase ghidați și conduși de un stat decadent și care credeau că există un mod de a viețui fără a depinde ca un rob de valorile acceptate, convenționale. Dar nu intenționau să se situeze deasupra societății. Nu respingeau cu dispreț societatea, de parcă s-ar fi considerat superiori, deasupra altora. Dimpotrivă, unul dintre motivele pentru care au căutat retragerea în deșert a fost că în lume oamenii erau împărțiți în cei care aveau succes și își impuneau voința altora și acei care trebuiau să renunțe la sinele lor și să suporte diverse coerciții. Părinții Deșertului nici nu doreau să domneasă asupra cuiva și nici nu au fugit de tovărășia umană – chiar faptul că rosteau „cuvinte” de recomandare unul către celălalt, neîncetând să cultive și filantropia sunt dovezi că erau eminentamente sociali. „Societatea” pe care căutau ei să o fondeze era una în care toți oamenii să fie cu adevărat egali, unde singura autoritate, după cea divină, era autoritatea harismatică a înțelepciunii, experienței și a iubirii. Bineînțeles, recunoșteau autoritatea binevoitoare și ierarhică a episcopilor lor; dar episcopii erau departe și aveau puține de spus despre cele ce se petreceau în deșert, până la marele conflict origenist de la sfârșitul secolului al IV-lea.

Ce căutau Părinții Deșertului mai presus de toate era propriul lor sine adevărat, în Hristos. Și, pentru a obține aceasta, trebuiau să respingă totalmente sinele fals, formal, fabricat sub compulsiune socială în „lume”.

Analizându-le viața, putem lesne concluziona că Părinții pustului au trăit o viață îngerească pe pământ, considerând bogățiile și toate lucrurile acestei lumi a fi gunoi. Nimic din acestea n-a contat în viața lor. Doar pe Hristos L-au căutat, L-au iubit și au căutat comuniunea cu El și legătura dragostei de frați, s-au lepădat de ei înșiși și au conformat voia lor voii lui Dumnezeu, pentru a primi de la El îndumnezeirea. „Pentru credința și lupta lor, El le-a răsplătit pe pământ, cu darul de a face minuni, și în cer, le-a pregătit o slavă de nedescris”⁷. Vrednic de subliniat este și faptul că ei s-au dedicat lui Dumnezeu prin rugăciune, luptă și virtute, nu la bătrânețe, nu în ceasul al unsprezecelea al vieții lor, ci din tinerețea lor. Prin viața lor sfântă sunt o încurajare pentru noi.

---

⁷ *The Kiev - Pechersky Paterikon*, Second edition, Kiev – Pechersky Lavra Press, Kiev, 2007, p. 4.

Ei căutau o cale spre Dumnezeu care nu era cartografiată, ci era aleasă în deplină libertate, nefiind moștenită de la alții, trasată dinainte, într-o formă prestabilită, stereotipizată. Cu toate acestea, nu au respins vreuna dintre dogmele credinței creștine, ci le acceptau pe acestea în forma lor cea mai simplă și mai elementară. Dar nu se grăbeau – cel puțin la începutul șederii în deșert – să se implice în controversele teologice. Fuga lor spre orizonturile aride ale deșertului însemna și un refuz de a se mulțumi cu argumentele, conceptele și discursurile ce erau de multe ori tehnice, teoretice.

Nu avem de-a face numai cu sihaștri. În deșert mai existau și cenobiți – cenobiți cu sutele și miile, trăind „viața comunitară” în mănăstiri foarte mari, cum ar fi cea fondată de Sfântul Cuvios Pahomie la Tabennisi. Printre aceștia, exista o ordine socială și o disciplină aproape militară. Și totuși, spiritul era încă foarte asemănător spiritului de personalism și libertate, deoarece chiar și cenobitul știa că legea este numai un cadru exterior, un gen de schelă menită să-l ajute să-și construiască structura spirituală a propriei vieți în Dumnezeu. Dar sihaștrii erau, din toate punctele de vedere, mai liberi. Nu exista nimic la care să se conformeze, în afara voinței tainice, nevăzute a lui Dumnezeu. Este foarte semnificativ că una dintre primele ziceri din *Pateric* (cuvântul 3) este una în care autoritatea Sfântului Antonie este citată în sprijinul a ceea ce se consideră a fi principiul fundamental al vieții în deșert: oriunde va merge monahul să-L aibă pe Dumnezeu în fața ochilor săi, orice va face, să urmeze mărturia Sfințelor Scripturi și în orice loc se va așeza, să nu-l părăsească degrabă.

Eremitul trebuia să fie un om matur în credință, smerit, umil și detașat de cele exterioare. Trebuia să fie mort față de valorile existenței temporare, așa cum Hristos murise față de ele pe cruce, și să se ridice „din morți” cu El în lumina unei înțelepciuni cu totul noi. De aici, viața de jertfă, care a început de la detașarea aceasta clară, care a separat călugărul de lume. O viață continuată în pocăință, care îl învăța să deplângă vechea nebunie a atașamentului la cele ale lumii acesteia. O viață de solitudine și muncă, înfrânare, asceză, sărăcie și postire, iubire și rugăciune, care urmărirea curățirea sinelui vechi, superficial, și inițierea gradată a sinelui adevărat, în care credinciosul și Hristos deveneau uniți într-o profundă și perpetuă inhabitare reciprocă: a lor în Dumnezeu și a lui Dumnezeu în ei.

În sfârșit, punctul „terminus” aproximat al acestei năzuințe era „curăția inimii” – o viziune clară, neobturată, a stării adevărate a lucrurilor. Fructul acestei lupte era odihna sufletului. În ce privește celelalte aspecte, Părinții s-au distanțat în mod evident de orice mândrie, de orice aspect esoteric, de orice aspect teoretic sau dificil de înțeles. Vrem să spunem că au refuzat să discute despre astfel de lucruri. Și oricum, nu erau prea înclinați să discute – în sensul de ample dezbateri – nici despre altceva, nici măcar despre adevărurile credinței creștine, ceea ce explicitează calitatea laconică a spuselor lor.

Dacă ar trebui să le căutăm omologi în lumea secolului al XXI-lea, ar trebui să-i căutăm în locuri depărtate de civilizație. Deși ar fi de așteptat să susținem că oameni precum aceștia pot fi găsiți în unele dintre mănăstirile noastre, autorul de față nu va fi atât de îndrăzneț. În cazul nostru, adeseori oamenii părăsesc societatea „lumii” pentru a-și găsi locul într-un alt tip de societate, cea a familiei religioase în care intră. Ei schimbă valorile, conceptele și ritualurile unei vieți pentru ale alteia. Părinții Deșertului erau pionieri în ce privește retragerea în pustie și modul de viață asumat, fără niciun model în afara exemplului unora dintre profeți, cum ar fi Ioan Botezătorul, Ilie, Elisei și Apostolii, care le-au servit ca model. Pentru restul, viața pe care au îmbrățișat-o era „angelică”, iar ei păseau pe cărările nebătute de picior de om. Chiliile lor erau „cuptorul Babilonului” în care, în mijlocul flăcărilor, se regăseau în prezența lui Hristos.

Nu au curtat niciodată aprobarea contemporanilor lor, nici nu au încercat să le provoace dezaprobarea, pentru că opiniile altora încetaseră, cel puțin pentru ei, să fie de vreo importanță. Nu aveau stabilită o doctrină despre libertate, dar deveniseră liberi pentru că plătiseră prețul libertății.

Oricum, acești Părinți au distilat pentru ei înșiși o înțelepciune foarte practică și lipsită de prezumții, care este în același timp străveche și atemporală. Epoca noastră are stringentă nevoie de acest tip de simplitate. Are nevoie să surprindă din nou ceva din experiența reflectată de aceste rânduri. Cuvântul care trebuie subliniat aici este *experiența*. Cele câteva scurte fraze înșirate în acest studiu nu au altă valoare decât una informativă. Ar fi util să trecem grăbiți prin aceste pagini și să observăm doar în trecere faptul că Părinții

au spus asta sau asta. Ce bine ne-ar face informația că anumite cuvinte s-au spus odată? Important este că viața s-a conformat acestor cuvinte. Că ele au luat naștere din experiența unor vieți trăite profund. Că ele reprezintă o descoperire a omului, la termenul unei călătorii interioare spirituale care este de departe mai crucială și infinit mai importantă decât orice călătorie pe lună. Căci, ce putem obține călătorind spre lună dacă nu putem traversa abisul care ne separă de noi înșine? Aceasta din urmă este cea mai importantă dintre toate călătoriile pentru diverse descoperiri și fără ea, toate celelalte nu sunt numai inutile, ci și dezastruoase. Dovada: marii călători și colonizatori ai Renașterii au fost, în cea mai mare parte, oameni care poate că au fost capabili de lucrurile pe care le-au făcut tocmai pentru că erau înstrăinați de ei înșiși. Subjugând lumile primitive, ei doar au impus asupra lor, cu forța tunurilor, propria confuzie și alienare. Excepții minunate cum ar fi Bartolomé de las Casas, Francis Xavier sau Matteo Ricci, nu fac decât să demonstreze regula⁸.

Ce este *Patericul*?

Patericul este o colecție de cuvinte, sentințe sau aforisme și fapte memorabile, uneori mai scurte, alteori mai extinse ale Sfinților Părinți egipteni, cunoscuți și sub numele de *Părinții deșertului*. Încheiată către sfârșitul secolului al V-lea, colecția a circulat, probabil, întâi sub formă orală, în limba coptă, înainte de a fi pusă în scris pe papyrus, prin consemnări ale memoriei și „prin epistole programatice sau răvașe răzlețe, ale duhovnicilor ce-și îndrumau ucenicii de departe”⁹. Așa s-a născut ceea ce noi numim astăzi *Patericul*. Cum era firesc, colecția a fost tradusă în grecește sub titlul de *Apophthegmata Patrum*, ed. Cotelier, în col. *Patrologia Graeca* (P.G.), LXV, col. 76-440. Nu se cunosc traducătorii, însă textul grec e de o frumoasă fluentă și corectitudine. „*Sentințele Părinților* au fost traduse în latină. *Verba Seniorum* scoase din *Vitae Patrum* (P. L. LXXIII-LXXIV), publicate în 1615 de iezuitul Rosweyde sunt de o

⁸ Thomas Merton, *op. cit.*, pp. 11-14 *sq.*

⁹ Arhim. Bartolomeu Anania, „Predoslovie”, în *Patericul*, Alba Iulia, 1999, p. 3.

versiune făcută din mai multe colecții de Apoftegme redactate în grecește”¹⁰.

Colecția a fost tradusă, ulterior, și în alte limbi; în franceză traducerea a fost realizată de Lucien Regnault în colaborare cu monahii de la Mănăstirea Solesmes, în *Les Sentences des Pères du désert*, 5 volume, Solesmes, 1966-1985; prima traducere integrală în limba română a fost făcută de Mitropolitul Grigorie Dascălul, București, 1828, urmând ca, ulterior, să apară, sub numele de *Pateric*, mai multe traduceri, care au fost citate și în prezentul material, la notele de subsol.

Punerea în ordine alfabetică a autorilor, de la Sfântul Antonie, până la Or, a avut loc probabil în secolul al VI-lea. Nu toți acești autori de sentințe erau egipteni, ca de exemplu: Sfinții Vasile cel Mare și Grigorie Teologul, Epifanie de Cypru și Spiridon etc., dar aceștia „sau au vizitat Egiptul, ori s-au nevoit acolo un timp, sau numai și-au făcut noviciatul acolo. Sfântul Ioan Casian a stat fie în pustiu, fie în chinoviile egiptene aproape 15 ani, de unde a venit la Constantinopol, de aici la Roma și de aici la Marsilia în Galia, unde a înființat cele două mănăstiri: una de monahi și alta de monahii”¹¹.

Apoftegmele sau zicerile Părinților se disting de *Viețile* Părinților prin lipsa lor totală de artificii literare, precum și prin totală și onestă lor simplitate. S-a scris despre *Viețile* Părinților că sunt mult mai grandilocvente, dramatice, stilizate. Abundă în evenimente minunate și în minuni, fiind puternic marcate de personalitățile literare cărora le datorăm. Dar apoftegmele sunt simple, lipsite de pretenții, însă extrem de edificatoare pentru suflet.

Sentințele (cuvintele) sau apoftegmele Părinților

Întotdeauna simple și concrete, întotdeauna făcând apel la experiența omului care a fost modelat în solitudine, sentințele și istorisirile Părinților Deșertului au menirea unor răspunsuri simple la întrebări simple. Cei care veneau în deșert căutând mântuirea au cerut bătrânilor un „cuvânt” care să-i ajute să o găsească – un *verbum salutis*, un „cuvânt de mântuire”. Răspunsurile nu se doreau

¹⁰ Pr. prof. Ioan G. Coman, *Patrologie*, vol. 3, EIBMBOR, București, 1988, p. 472.

¹¹ *Ibidem*, p. 472.

a fi rețete generale, universale, ci mai curând erau chei original de concrete și precise la anumite uși care trebuiau deschise, la un anumit moment, de anumiți ucenici. Numai ulterior, după multă repetiție și numeroase citări, au ajuns să fie considerate *monedă* curentă. Ne va ajuta să înțelegem mai bine aceste ziceri dacă ne amintim calitatea lor practică, am putea spune existențială.

Părinții erau oameni umili și tăcuți și nu doreau să vorbească mult. Răspundeau la întrebări cu puține cuvinte, la obiect. În loc de a avansa un principiu abstract, ei preferau să relateze o întâmplare concretă. Concizia lor este revigorantă și bogată în conținut. Există mai multă lumină și satisfacție în aceste ziceri laconice decât în numeroase dintre tratatele ascetice impresionant de lungi și bogate în detalii despre cum se poate accede de la o treaptă la alta în viața duhovnicească. Aceste cuvinte ale Părinților nu sunt niciodată teoretice, în sensul modern al cuvântului. Nu sunt niciodată abstracte. Ele se ocupă de lucruri concrete și de acțiuni derulate în viața cotidiană a unui călugăr al secolului al IV-lea. Dar ceea ce se spune prin ele e la fel de util și unui gânditor al secolului al XXI-lea. Realitățile fundamentale ale vieții interioare sunt: credința, umilința, iubirea, sfiala, discreția, negarea de sine etc. Dar nu ultima dintre calitățile „cuvintelor de mântuire” este bunul lor simț. Și acest aspect este important.

Părinții Deșertului au căpătat ulterior o inegalabilă reputație pentru înflăcărea lor cea pentru Dumnezeu. Poate că unii, lecturând relatările despre ascetismul lor, relatări avansate de ucenici sau de admiratori, ar fi înclinați astăzi să-i considere, pe nedrept, fanatici. Erau într-adevăr asceți, dar când le citim cuvintele și vedem ce gândeau despre viață, descoperim că erau orice altceva decât fanatici. Erau umili, tăcuți, sensibili, cu o profundă cunoaștere a naturii umane și înțelepți în cele dumnezeiești. Prin urmare, nu erau înclinați spre lungi discursuri despre ființa divină, nedorind nici măcar să peroreze asupra înțelesului mistic al Scripturii. Dacă acești oameni spuneau puține despre Dumnezeu, este pentru că știau că atunci când o persoană se apropie de Dumnezeu, tăcerea are mai mult sens decât un ocean de cuvinte. Faptul că Egiptul, pe timpul lor, clocotea de controverse religioase și intelectuale era un motiv și mai puternic pentru ei să îmbrățișeze tăcerea. Pe atunci în Egipt existau și neoplatonicieni, gnostici, stoici și pitagoreici. Mai existau și diversele

și foarte vocalele grupări eretice ce-și arogau proveniență creștină. Mai erau și arienii (cărora Părinții din pustiu le-au rezistat cu pasiune). În tot acest tumult, deșertul nu avea altă contribuție de oferit decât o tăcere discretă și detașată.

Marile centre monahale ale secolului al IV-lea erau în Egipt, Arabia și Palestina. Multe din istorisirile din *Pateric* se referă la eremiții din Nitria și Sketis, în Egiptul de nord, în apropiere de coasta mediteraneană și la vest de Nil. Și în Delta Nilului se aflau numeroase comunități de călugări. Tebaida, în apropiere de antica Tebă, în interiorul ținutului, de-a lungul Nilului, era un alt centru de activitate monahală, în special pentru cenobiți. Palestina atrăsese de la început călugări din toate părțile lumii creștine, care trăiau și traduceau evangheliile într-o peșteră de la Betleem. Și mai exista o așezare monahală importantă, în jurul Muntelui Sinai: fondatorii mănăstirii Sfintei Ecaterina. Despre această mănăstire s-a făcut nu demult senzație în presă datorită descoperirii unor lucrări vechi de artă bizantină conservate acolo.

Ce fel de viață duceau Părinții? O explicație ne-ar putea ajuta să le înțelegem mai bine zicerile. Părinții Deșertului sunt numiți în general „Avva” sau „Bătrânul”. Deci, un avva nu era pe atunci, ca acum, un stareț al unei comunități, ci orice călugăr sau eremit care fusese încercat de anii petrecuți în deșert și s-a demonstrat a fi un slujitor al lui Dumnezeu. Împreună cu ei sau în proximitatea lor locuiau „frații” și „novicii” – acei care erau încă în procesul de a descifra tainele vieții duhovnicești. Novicii mai aveau nevoie încă de supravegherea continuă a unui bătrân și locuiau împreună cu dânsul pentru a fi instruiți prin cuvântul și exemplul acestuia. Frații trăiau de sine stătători, dar uneori locuiau și în apropierea unui bătrân pentru a primi sfaturi¹².

Majoritatea celor prezentați în aceste ziceri și istorisiri sunt persoane care se află „pe drumul” spre curăția inimii, și nu persoane care au atins această virtute. Părinții Deșertului erau încrezători că, ajutați de harul dumnezeiesc, se pot ridica deasupra patimilor și se pot elibera de mânie, dorință trupească păcătoasă, mândrie, părere de sine și de toate celelalte rele, ajungând până pe cele mai înalte piscuri ale desăvârșirii, care este la rândul ei nedesăvârșită,

¹² Thomas Merton, *op. cit.*, pp. 18-20.

în sensul că orice sfârșit în desăvârșire are un nou început, desăvârșirea și cunoașterea lui Dumnezeu *mergând* din începuturi în începuturi care nu au niciodată sfârșit.

„Avva, spune-mi un cuvânt de folos!” Χάρισμα του λόγου

Istoriile cu tâlc din *Apoftegme* încep simplu: „Într-o zi, un frate merse la Avva și îl rugă cutare lucru” sau „Avva cutare obișnuia să spună cutare lucru despre un altul”. Majoritatea istorisirilor sunt scurte, de la câteva propoziții la jumătate de pagină și, rareori, puțin mai mult. Multe dintre ele descriu întâlniri între doi monahi, de obicei unul mai în vârstă și unul mai tânăr. Limbajul este simplu și direct. Nu există teoretizări de nici un fel, argumentații logice, analiză complexă a textelor biblice sau dialoguri lungi. Schimburile lor verbale se concentrează pe specificitățile traiului în deșert și ale urcușului duhovnicesc. Fiecare cuvânt pare măsurat, „dres cu sare” (Col. 4, 6), simplu, ales după o lungă tăcere și întemeiat pe experiență. Chiar și cele mai obișnuite întâlniri capătă o calitate aproape oraculară.

Pe cât sunt de numeroase apoftegmele ce ne vorbesc despre asceză și despre viața duhovnicească și războiul nevăzut, pe atât sunt de variate, în sensul că definițiile, descrierile și exortațiile date sunt destul de diferite unele de altele. Aceasta tocmai pentru că lucrarea despre care este vorba este una și multiplă. În cuvântul 43, Avva Pimen povestea despre avva Ioan că acesta a zis că sfinții seamănă cu o grădină ai cărei pomi dau roade diferite, dar sunt udați de un singur izvor. Unul lucrează într-un fel, altul într-alt fel, dar un singur Duh lucrează în ei toți¹³.

Voi începe cu un gen faimos de apoftegme: cele care descriu un călugăr tânăr venind la unul bătrân pentru a cere „cuvânt de mântuire” sau „un cuvânt de folos”. Aceste istorisiri încep cu o formulă standard: „Avva, spune-mi un cuvânt (ὄχημα)”. Un exemplu: Într-o zi, un frate veni la Avva Macarie Egipteanul cu rugămintea clasică: „Avva, spune-mi un cuvânt”. Avva Macarie i-a poruncit să acționeze: „Du-te în cimitir și ceartă morții”. Astfel, călugărul merse la cimitir și aruncă insulte celor îngropați acolo. Prezentarea nu ne

¹³ Avva Ioan cel Pitic, „Cuvântul 43”, în *Patericul sau apoftegmele părinților din pustiu*, traducere, studii și prezentări de Cristian Bădiliță, ediția a III-a adăugită, Editura Polirom, Iași, 2007, p. 171.

descrie ce a simțit călugărul în timpul acestei ciudate manifestări de mânie. Nici nu există indicii ce insulte „colorate” a folosit. Numai că „a aruncat cu pietre”. Apoi călugărul s-a întors la cuviosul Macarie, care l-a întrebat: „Și ce ți-au spus?”. „Nimic”, răspunse călugărul. Atunci Macarie i-a spus să se întoarcă a doua zi, și, de data aceasta, să-i laude pe morți. Călugărul făcu întocmai. A revărsat complimente: „Apostolilor, sfinților, dreptilor”. Din nou, novicele s-a întors la avva Macarie, care din nou l-a întrebat: „Și nu ți-au răspuns nimic?”. „Nu”, spuse din nou călugărul. Atunci Macarie îi dădu o ῥῆμα. „Ai văzut, așadar, cât i-ai certat și cât i-ai lăudat, iar ei nu ți-au spus nimic. La fel și tu, dacă vrei să te mântuiești, fii mort, neluând în seamă nici nedreptatea oamenilor, nici lauda lor, precum morții”¹⁴.

Această povestire este remarcabilă – pentru umorul său și, dincolo de narațiunea dispersă, se remarcă o înțelepciune, o intensitate a pătrunderii, care se înalță și atinge ceva adânc din noi. Atinge ceva universal: modul în care lăsăm viața să ne fie dictată de laudă și vinovăție, onoruri, adulații și blesteme. Cu toții știm cât de ușor este să lăsăm acele voci de laudă și defăimare să ne modifice cursul vieții, încât nu devenim niciodată persoana care simțim în adâncul nostru ce putem deveni. Secretul acestei apoftegme, puterea sa, vine din modul în care, fără efort, traversează secolele – ca să nu mai menționăm și alte bariere, cum ar fi geografia, limba și cultura – și ne vorbește cu o neașteptată actualitate. Cuvântul avvei Macarie către acel monah devine *cuvânt* și pentru noi. Această povestire ne oferă o primă privire asupra apoftegmei ca întreg, și asupra motivului pentru care înțelepciunea lor a fost comparată cu strălucirea unei lămpi de veghe – scurtă, captivantă și intensă.

Acest tip de istorisire este obișnuită apoftegmelor. Cercetătorii au subliniat câteva dintre caracteristicile sale. Mai întâi, acest „cuvânt de mântuire” nu se adresa, în primă instanță, tuturor. Era un „cuvânt” pentru acel călugăr, în acea ocazie, o cheie ajustată special pentru a descuria o anumită inimă¹⁵. Cu certitudine, această recomandare avea o aplicabilitate mai largă – acesta este exact motivul pentru

¹⁴ Avva Macarie, „Cuvântul 23”, în *Patrologia Graeca* (P.G.) LXV, col. 272; vezi și *Patericul sau apoftegmele părinților din pustiu...*, pp. 220-221.

¹⁵ Această intuiție este evidențiată cu forță de Jean-Claude Guy, într-un articol clasic, *Remarques sur le texte des „Apophtegmata Patrum”*, în *Recherches de*

care a rămas în amintire și a fost menționată în scris. Nu toate „cuvintele” erau atât de dramatice. Adeseori, sfatul putea părea aproape banal, dacă era scos din context și redus la forma scrisă. De exemplu, „cuvântul” pe care Macarie l-a spus odată lui Pafnutie a fost: „Să nu faci rău nimănui și să nu judeci pe nimeni; ia aminte la acestea și te vei mântui”¹⁶. Dar chiar dacă un „cuvânt” aduce a banalitate pentru noi astăzi, aceasta nu înseamnă că și auditoriul original îl considera la fel. Într-un alt caz, Avva Euprepios a mers la un bătrân și i-a cerut un „cuvânt”. Bătrânul a replicat: „Dacă dorești să te mântuiești, când mergi să vezi pe cineva, nu începe să vorbești înaintea de a fi întrebat”. Acest „cuvânt” a fost oportun. Euprepios, cuprins de pocăință, s-a așezat în genunchi. Ulterior, a declarat că a fost cel mai bun sfat pe care l-a întâlnit în toți anii lui de lectură¹⁷.

În al doilea rând, dacă un „cuvânt de mântuire” este o cheie special ajustată pentru a deschide inima unui anume monah, atunci capacitatea avvei de a pronunța acel cuvânt implică un discernământ al uluitor. La un anumit nivel, o astfel de intuiție psihologică este naturală, iar părinții deșertului nu ar fi pus sub semnul întrebării acest aspect. Intuiția „bătrânilor” venea din lunga lor experiență în deșert, din propria lor ucenicie la un învățător venerabil și, bineînțeles, din propria reflecție pioasă. Dar părinții o considerau și, cel puțin uneori, o harismă profetică, un „cuvânt viu” de la Dumnezeu. Spre exemplu, Avva Pimen era cunoscut a avea „harisma cuvântului” (*χάρισμα του λόγου*)¹⁸; iar Avva Pavel cel Simplu, ucenic al Cuviosului Antonie cel Mare, a fost descris ca având dumnezeiasca harismă de a vedea starea sufletului fiecăruia, așa cum noi le vedem fețele, altfel spus, darul cardiognoziei sau al cunoașterii inimilor¹⁹.

Putem surprinde ceva din „harisma cuvântului” într-o povestire despre Avva Pamvo. Doi călugări l-au abordat pentru a primi

---

science religieuse”, 43, 1955, pp. 252-258. Jean-Claude Guy are tendința de a portretiza aceste „cuvinte de mântuire” ca fiind cât se poate de originale și autentice. Pentru o opinie contrară față de această estimare, a se vedea corecția utilă adusă de Graham E. Gould, A Note on the „Apophtegmata Patrum”, în „Journal of Theological Studies”, 37, 1986, pp. 133-138.

¹⁶ P.G. LXV, col. 204-205; William Harmless S. J., *op. cit.*, p. 171.

¹⁷ P.G. LXV, col. 125.

¹⁸ P.G. LXV, col. 125.

¹⁹ P.G. LXV, col. 240.

sfaturi de la el, unul întrebând de obiceiurile postului, altul despre câștigurile din munca fizică. Călugării au întrebat dacă prin practicile lor vor fi mântuiți sau damnați. Pamvo nu a răspuns timp de patru zile. Tocmai când călugării erau gata să plece, unii dintre ucenicii Cuviosului Pamvo s-au apropiat și i-au asigurat că nu trebuie să fie descurajați, căci este obiceiul bătrânului să nu vorbească până ce nu este inspirat de Dumnezeu²⁰. În cele din urmă, Pamvo primi inspirația divină și vorbi. Dar nu întotdeauna se întâmpla așa. Într-o zi, un frate veni la Avva Teodor al Fermei și petrecu trei zile implorându-l să spună o vorbă. Teodor nu i-a dat nici un răspuns, iar călugărul a plecat descurajat, întristat. Ucenicul lui Teodor l-a întrebat: „Avva, de ce nu i-ai spus un cuvânt și l-ai lăsat să plece întristat?”. Bătrânul i-a replicat: „nu i-am vorbit pentru că este un negustor și-i place să se laude cu vorbele altora”²¹. În acest caz, discernământul l-a condus pe Teodor să considere că un cuvânt adresat aceluia călugăr ar rămâne un cuvânt risipit în van, un cuvânt neîmplinit, sau mai rău, o înțelepciune amanetată prezentată ca proprietate.

În al treilea rând, acest „cuvânt de mântuire” depindea în ultimă instanță de supunerea călugărului. În primul caz citat, călugărul trebuia să se supună Avvei Macarie și chiar să meargă la cimitir și să insulte morții, apoi să se schimbe total și să îi laude, fără a i se da vreun motiv pentru a proceda astfel. Dar sarcina reală a călugărului, cea a supușeniei, a ascultării, urma a veni mai târziu, ca urmare a vieții de asumare a „cuvântului”. În acest caz, trebuia să devină precum cei morți, imuni la insultă și laudă. O astfel de supunere constituia chiar miezul relației dintre un călugăr tânăr și Avva al său. Una dintre zicerile anonime descrie foarte viu acest aspect: „Un bătrân a spus odată: «Fii ca o cămilă, purtându-ți păcatele și urmând, înhămat, pe cineva care cunoaște calea lui Dumnezeu»”²².

Legătura intimă dintre cuvântul harismatic al avvei și supunerea ucenicului sunt redate într-o altă povestire în care este refuzat un „cuvânt”. Niște frați l-au abordat pe Avva Felix și l-au implorat să le spună un „cuvânt”. După o perioadă de tăcere, acesta a întrebat:

²⁰ P.G. LXV, col. 216.

²¹ P.G. LXV, col. 205; *Patericul sau Apoftegmele...*, p. 143.

²² P.G. LXV, col. 209-212.

„Doriți să auziți un cuvânt?” „Da, avva”, răspunseră ei. Atunci Felix a răspuns că nu mai există cuvinte astăzi. Când frații obișnuiau să-i consulte pe bătrâni și când făceau ce li se spunea să facă, Dumnezeu le arăta cum să vorbească. Dar acum, pentru că toți întrebă fără să facă aceea ce aud, Dumnezeu a retras slava cuvântului de la bătrâni, iar aceștia nu mai au nimic de spus, pentru că nu mai există oameni care să ducă mai departe cuvântul²³. Replica pare a data din vechime. Descrie o perioadă în care unii credeau că ferovora zilelor frumoase de demult apusese. Micul episod pune în evidență modul în care călugării percepeau cuvântul bătrânilor. Eșecul supunerii sau al ascultării putea conduce, sau condusesese, la pierderea harismei însăși²⁴.

Rădăcina păcatului cu fapta stă înăuntrul minții

Izolați de lume, de lucruri și de oameni, asceții descoperă că rădăcina păcatului cu fapta stă înăuntrul minții lor, în gândurile pătimase insuflate de demoni; ele împiedică mintea de la rugăciune, contemplare și vederea lui Dumnezeu. Trecând prin experiența aspră a ispitelor, monahii devin mari povățuitori în lupta duhovnicească nevăzută cu gândurile rele, ispititoare și deșarte uneltite de demoni (*λογίσμοι*).

Lupta împotriva gândurilor de ispită e o temă specifică literaturii monahale, purtând numele de „războiul nevăzut”. Contactul, convorbirea și „îndulcirea” cu acestea face să se nască în om păcatele și mai pe urmă patimile. Părinții Deșertului arată că aceste gânduri își au originea „în afara noastră”. Treptele pătrunderii în inimă, remediile, eliminarea lor sau paza inimii, arta de a le distinge etc. sunt tratate acribios de aceștia. În studiul de față, putem citi atât despre gândurile demonice care-l chinuie pe om, cât și despre remediile acestora în pagini antologice de psihologie și demonologie ascetică.

Într-o epocă a tiraniei mediilor și tentațiilor virtuale, „actualitatea lecțiilor ascetice ale acestor scrieri fundamentale pentru orice

²³ P.G. LXV, col. 216.

²⁴ William Harmless S.J., *op. cit.*, pp. 171-173.

creștin duhovnicesc se impune cu o evidență care nu mai are nevoie de nici o demonstrație”²⁵.

Respingerea gândurilor rele și deșarte din faza de prim asalt sau momeală

Referindu-se la felurile gândurilor omenești, Avva Ilie arată că, în general, oamenii se gândesc fie la păcate, fie la Iisus, fie la oameni²⁶.

În lucrarea *Viața Cuviosului Părintelui nostru Antonie*, Sfântul Atanasie cel Mare ne relatează că Antonie, în adolescența sa, pe când era la începutul nevoițelor sale, la vârsta 18-20 de ani și în timpul când încă nu erau în Egipt sălașuri dese de retragere (mănăstiri), pe când „nu știa monahul de pustia depărtată”, ci oricine voia să ia aminte la sine se mulțumea să se nevoiască singur nu departe de satul său, exista atunci în satul vecin un bătrân, care se nevoia din tinerețe cu viața singuratică. Pe acesta văzându-l Antonie, căuta să-i urmeze în bunătatea vieții. Mai întâi a început și el să viețuiască în locuri din apropiere de sat și, de acolo, de auzea de vreun râvnitor în nevoiță, se ducea să-l caute ca albina înțeleaptă. Făcându-și începuturile acolo, el și-a întărit mai întâi cugetarea ca să nu se întoarcă spre cele ale părinților trupești, nici să-și amintească de rude, că să-și aibă toată sânguința, dorința și zelul (σπουδή) spre întărirea și efortarea (τόνος) în nevoiță.

Dar, arată mai departe Sfântul Atanasie²⁷ în capitolul V al aceleiași opere, diavolul pizmaș și urător de cele bune nu suferea să vadă în tânăr o astfel de năzuință și o așa hotărâre. Întâi a încercat să-l abată de la nevoiță, aducându-i în minte avuția, ocrotirea și grija față de sora sa, datinile neamului, iubirea de arginți, iubirea de slavă, plăcerea unei hrane variate și celelalte desfătări ale vieții. Apoi îi înfățișa asprimea virtuții și cât de mare e osteneala cerută de ea;

²⁵ Ierom. Gabriel Bunge, *Avva Evagrie Ponticul. În lupta cu gândurile. Despre cele opt gânduri ale răutății și replici împotriva lor*, traducere și prezentare de Diac. Ioan I. Ică, Editura Deisis, Sibiu, 2006.

²⁶ Avva Ilie, „Cuvântul 5”, în *Patericul sau apoftegmele părinților din pustiu...*, p. 139.

²⁷ Sf. Atanasie cel Mare, *Viața Cuviosului Părintelui nostru Antonie*, III-V, traducere din grecește, introducere și note de Pr. prof. Dumitru Stăniloae, în col. „Părinți și Scriitori bisericești”, vol. 16, EIBMBOR, București, 1988, pp. 193-194 sq.

pe de altă parte, slăbiciunea trupului și lungimea timpului trebuitor dobândirii virtuții. Și peste tot îi aducea în minte multul praf al gândurilor, voind să-l despartă de dreapta hotărâre. Însă, vrăjmașul s-a văzut pe sine mai slab decât hotărârea lui Antonie și mai degrabă învins de tăria aceluia și răsturnat de multa credință și doborât de rugăciunile neconținute ale aceluia. Diavolul arunca în el gânduri rele, spurcate, iar acesta le fugărea prin rugăciuni. După aceste lupte lăuntrice, diavolul a trecut la alte născociri, și anume la cele exterioare, la tentații sexuale, îmbiindu-l pe tânărul Antonie la dulceața plăcerii, însă tot fără succes. Aceasta a fost prima biruință a lui Antonie împotriva diavolului. Sau mai degrabă, a fost o victorie în Antonie a Mântuitorului, Care a osândit păcatul în trup. În capitolele 7-13, și mai apoi în 39-41, Sfântul Atanasie „arată cum, din luptă în luptă, din biruință în biruință, gândurile rele sunt ținute la respect, vrăjmașul își pierde îndrăzneala, virtutea devine obicei”²⁸. Însă, lupta nu încetează niciodată.

Când l-au întrebat frații pe avva Silvan, ce fel de viață a dus, încât a dobândit o așa de mare înțelepciune, el a răspuns că niciodată n-a lăsat să intre în inima lui vreun gând care să-L mânia pe Dumnezeu²⁹. Asceții pustiului știau prea bine că gândurile necurate la care consimțim ne țin departe de Dumnezeu. „Avva Olimpiu a zis: «Odată, a coborât la Sketis un preot al grecilor și a venit la chilia mea, ca să doarmă. Văzând felul de viață al călugărilor mă întreabă: «Voi, cu o asemenea viață ascetică, nu aveți nici o viziune de la Dumnezeuul vostru?». Eu îi răspund: «Nu». Preotul îmi zice: «Noi, când celebrăm slujba pentru Dumnezeuul nostru, el nu ne ascunde nimic, ci ne revelează toate misterele sale. Iar voi, care vă trudiți atât, în privegheri, contemplație și asceză, spuneți că nu aveți nici o viziune? Atunci, într-adevăr, dacă nu vedeți nimic, înseamnă că rele gânduri aveți în sufletele voastre, care vă țin departe de Dumnezeu și de aceea nu vă destăinuie tainele Sale». Eu m-am dus și am spus

---

²⁸ Monique Alexandre, *Sabia de foc și beruvimii*, traducere de Francisca Băltăceanu & Monica Broșteanu, ediție îngrijită de Cristian Bădiliță, Editura Anastasia & Symposion, București, 2003, p. 178.

²⁹ Avva Silvan, „Cuvântul 6”, în *Patericul sau apoftegmele părinților din pustiu...*, p. 339.

bătrânilor cuvintele preotului, iar ei s-au mirat și mi-au răspuns că așa este: gândurile necurate îl țin departe pe Dumnezeu de om”³⁰.

Războiul gândurilor e, în oarecare măsură, necesar sporirii duhovnicești. Unul dintre frații cei nevoitori, supărându-se de gândurile rele, cu multă smerenie zicea că acestea gândind nu are măsură de mântuire. Deci, s-a hotărât să meargă la un bătrân iscusit, ca să-l roage să mijlocească la Dumnezeu pentru ca să i se ridice războiul gândurilor. Și a zis bătrânul către el: „nu-ți este de folos, fiule! Dar el sta silindu-l pe bătrân și, rugându-se bătrânul, a ridicat Dumnezeu războiul de la frate. Și îndată a căzut în înaltă cugetare și mândrie. De aceea, mergând, l-a rugat pe bătrân să-i vină iarăși gândurile și smerenia pe care le-a avut mai înainte”³¹.

Odată ce un gând e recunoscut de tânărul novice sau de avva al lui ca fiind rău și deșert, este imperioasă trebuință de a fi respins numaidecât, fără a dialoga sau a pactiza cu el. Altminteri, acel gând se va instala în minte și în inimă și va fi în curând cu nepuțință de scos afară. De obicei, gândurile se succed cu repeziciune și de aceea e nevoie de o atenție constantă, de o trezvie perpetuă pentru a nu lăsa să pătrundă în minte și în inimă un gând nepofit. O eroare de-o clipită poate fi fatală. Avva Apolonie din Tebaida îi învăța pe monahii lui să strălucească zilnic prin virtuți și să respingă dintru început și imediat vicleșugurile demonilor, urzite în relele cugetări, căci, odată zdrobit capul șarpelui, tot trupul îi este mort. Și le spunea: „Dumnezeu ne poruncește, cu adevărat, «să păzim capul șarpelui» (Fac. 3, 15), ceea ce înseamnă ca de la început să nu primim sălășluirea în minte a gândurilor murdare și necuviințioase, ci să ștergem din suflet înseși rușinoasele lor închipuiri”³².

Unii „bătrâni”, ai căror ecou se fac Evagrie și Ioan Casian, îi sfătuiau pe ucenicii experimentați, să lase gândurile să pătrundă, pentru a lupta mai energic, corp la corp cu ele, a le da o înfrângere mai rușinoasă și a progresa astfel mai repede. E ceea ce avva Iosif i-a spus într-o zi avvei Pimen. Dar altor monahi mai puțin

³⁰ Avva Olimpiu, „Cuvântul 1”, în *Patericul sau apoftegmele părinților din pustiu...*, p. 257.

³¹ *Patericul ce cuprinde în sine cuvinte folositoare ale Sfinților Bătrâni*, tipărit de Arhiepiscopia Ortodoxă Română a Alba Iuliei, Alba Iulia, 1999, p. 451.

³² Cf. Timotei Alexandrinul, *Istoria monahilor din Egipt*, traducere de Arhim. dr. Ioasaf Popa, Editura Lumea credinței, București, 2010, p. 74.

iscușiți, același avvă Iosif le spunea să respingă gândurile de îndată ce se înfățișau. În orice caz, această ultimă recomandare s-a impus totuși ca regulă generală, mai ales pentru începători.

Păreră unanimă a locuitorilor pustului este că nu putem opri cu desăvârșire gândurile rele să vină, dar le putem ține piept. „Un frate a venit la avva Pimen și-i zice: «Avva, am multe gânduri rele și mă pun în primejdie». Bătrânul îl scoate afară și-i zice: «Umflă-ți pieptul și oprește vântul!». El răspunde: «Nu pot să fac asta». Bătrânul îi zice: «Cum nu poți să faci asta, nu poți împiedica nici gândurile rele să năvălească peste tine. Dar măcar ține-le piept»³³. Un alt bătrân nutrea convingerea că gândurile cele rele și necurate din inima omului sunt asemenea șoarecilor care umblă în casă, pe care, stăpânul de-i va omorî câte unul, îndată ce-i va vedea, nu se va osteni, iar de îi va lăsa până se vor înmulți și vor umplea casa, atunci multă osteneală va avea izgonindu-i și neputându-i alunga, încât i se va urî și va lăsa de i se va pustii casa³⁴. Într-o altă lucrare de zidire duhovnicească intitulată *File de Pateric din împărăția monahilor*, citim următoarea afirmație a unui stareț pe nume Teodosie (sec. XIX): „Dacă poți să prinzi aerul cu mreața, atunci vei prinde și gândurile. Noi putem numai să nu le primim, ci să le respingem și neîncetat să ne curățim cu pocăința, zicând: „Iartă-mă, Doamne, am păcătuit, mă pocăiesc!”³⁵. La rândul său, întrebat fiind despre gândul curviei, avva Kyros Alexandrinul a răspuns așa: „Dacă nu ai gânduri rele, nu ai nici speranță. Dacă nu ai gânduri rele, faci fapta (rea). Altfel spus, dacă nu lupți cu mintea împotriva păcatului, dacă nu-l respingi, îl faci cu trupul. Cine face (păcatul) nu este săcâit de gândurile rele”³⁶. Părinții nu recomandă a dialoga cu gândul rău, nici a se îndulci cineva cu acesta, nici a-l lua în seamă. Avva Anub l-a întrebat pe avva Pimen despre gândurile necurate,

³³ Avva Pimen, „Cuvântul 28”, în *Patericul sau apoftegmele părinților din pustiu...*, p. 270.

³⁴ *Patericul ce cuprinde în sine cuvinte folositoare ale Sfinților Bătrâni...*, p. 291.

³⁵ Antonie Ieromonahul, *File de Pateric din împărăția monahilor – Sfântul Munte Athos. Cuvioși Părinți atthoniți ai veacului al nouăsprezecelea*, traducere din limba greacă de Ierom. Teofan Munteanu, Editura Christiana, București, 2008, p. 333.

³⁶ Avva Kyros Alexandrinul, în *Patericul sau apoftegmele părinților din pustiu...*, p. 204.

care se nasc în inima omului, și despre poftele deșarte. Avva Pimen răspunde: „Se va lăuda securea fără cel care taie cu ea? (Is. 10, 15). Așa și tu, nu da prilej poftelor, nu te îndulci din ele și nu-ți vor putea face nimic”³⁷. Și Avva Isaia l-a întrebat pe același avva Pimen despre gândurile murdare. Acesta din urmă îi zice că, de lasă cineva o ladă plină de haine într-un loc, acestea cu timpul putrezesc. „La fel și gândurile murdare, dacă nu le întrupăm, cu timpul se strică ori putrezesc”³⁸. Altădată, fiind întrebat de avva Iosif exact despre același lucru, avva Pimen i-a răspuns: „Dacă cineva pune un șarpe sau un scorpion într-un vas și-l astupă, cu timpul animalele vor muri. La fel și gândurile rele, izvodite de către demoni, dispar cu răbdare”³⁹. Unui frate ce l-a întrebat pe avva Sarmatas ce să facă, căci gândurile rele îi zic: „Du-te afară și întâlnește-te cu frații”, bătrânul îi răspunde: „Nu le da ascultare, ci spune-le: «V-am ascultat la început, acum nu vă mai pot asculta»”⁴⁰. Tot în privința războiului nevăzut împotriva gândurilor, un monah bătrân lansa următoarea convingere, izvorâtă din experiența războiului duhovnicesc: „satana este împletitor de funii; pe cât îi dai șuvițe, împletește, iar aceasta o zic despre gânduri. Pe cât le primești, pe atât se înmulțesc și asupra ta se întăresc”⁴¹.

Despre Sfântul Siluan Athonitul († 1938), marele cuvios atonit, de origine rusească, ni se istorisește că, pe când era începător în cele călugărești la Mănăstirea atonită ce-l are ca ocrotitor pe Marele Sfânt Mucenic Pantelimon, a primit atacul poftei desfrânării și a zăbovit asupra închipuirilor ademenitoare ce i le înfățișa patima. Cugetul îi spunea: „Mergi în lume și te însoară!”. Cât a suferit tânărul frate rămânând singur, nu ne este cunoscut. Când a mers la spovedanie, duhovnicul i-a spus: „Să nu primești niciodată cugetele rele, ci să le alungi de îndată!”. După prăbușirea nedreaptă ce a suferit-o, sufletul său a fost cuprins de mare frică. Înțelegând puterea înfricoșătoare a păcatului, a simțit flăcările iadului și a hotărât să se roage neîncetat, până ce Dumnezeu îl va milui. După

³⁷ Avva Pimen, „Cuvântul 15”, p. 268. Atât la această notă, cât și la următoarele trei am consultat colecția *Patericul sau apoftegmele părinților din pustiu...*

³⁸ Avva Pimen, „Cuvântul 20”, p. 268.

³⁹ Avva Pimen, „Cuvântul 21”, p. 268.

⁴⁰ Avva Sarmatas, „Cuvântul 4”, p. 342.

⁴¹ *Patericul ce cuprinde în sine cuvinte folositoare ale sfinților bătrâni...*, p. 476.

ce a „trăit” chinurile iadului și după bucuria pe care a simțit-o când a primit iertarea prin Taina Spovedaniei, păcătuirea cu gândul a fost un fapt care i-a zguduit sufletul, căci a conștientizat că o întristase din nou pe Maica Domnului. Credea că a ajuns la limanul mântuirii și deodată a văzut că și aici există posibilitatea de a pieri. Însă dragostea lui pentru Maica Domnului și încrederea în milostivirea ei i-au dat curaj să o invoce în rugăciune în fiecare zi. Nutrea nădejdea ca dânsa, văzând starea jalnică a sufletului său, să îl miluiască. Iar Maica Fecioară nu a trecut cu vederea „suspiniurile inimii lui” și lacrimile lui fierbinți. Acestea izvorau din simțirea adâncă a păcătoșeniei sale, pe care pururea o avea înaintea ochilor săi, precum Proorocul David. Atunci, „Maica Domnului a coborât din Ceruri în chip tainic și l-a izbăvit de căderea prin gândul păcătos, unealta principală a diavolului. Harul Maicii Domnului l-a povățuit în chip minunat și i-a dăruit pacea lăuntrică.

Din această cădere, Cuviosul Siluan a învățat cât de mare și cât de greu de biruit este acest vrăjmaș al omului, și anume gândul păcătos. Se poate ca monahul să biruiască trupul, foamea, setea, somnul și alte patimi ale omului, dar întotdeauna va avea de luptat cu gândul păcătos. De aceea, mai târziu, când Cuviosul Siluan a învins și această patimă, spunea cu sinceritate: «Niciodată nu am lăsat să intre în inima mea vreun gând care să-L mânia pe Dumnezeu»⁴².

Și marele cuvios Paisie Velickovski, starețul Mănăstirii Neamț, ucrainean de neam, născut la Poltava și format duhovnicește în Moldova și la Muntele Athos († 1794), a răspuns zâmbind unui frate care îi ceruse sfatul fiind în lupta de multe gânduri rele: „De ce sunteți voi așa de copilăroși? Faceți și voi cum fac eu. Eu toată ziua vorbesc cu voi; cu unii plâng, cu alții mă bucur. Iar după ce plecați toți din chilie, odată cu voi alung de la mine toate gândurile. Apoi iau în mâini o carte și nu mai aud nimic. Parcă aș fi în pustiul Iordanului!”⁴³.

Tot referitor la tactica de a respinge gândurile rele încă de la primul lor atac sau din faza de momeală, un cuvios părinte român,

⁴² Arhim. Teofilact Marinakis, *Patericul Maicii Domnului*, traducere din limba greacă de Ieroschim. Ștefan Nuțescu, Editura Evanghelistos, București, 2008, pp. 134-135.

⁴³ Arhim. Ioanichie Bălan, *Patericul românesc*, ediția a IV-a, Editura Episcopiei Romanului, 2001; *Patericul românesc...*, p. 302.

contemporan cu mulți dintre noi, Părintele Onufrie Frunză de la Mănăstirea Sihăstria † 2001, cunoscut fiind pentru că vorbea mult în pilde, fiind întrebat la un moment dat de un frate ce să facă pentru că nu are smerenie și are o mulțime de gânduri care îl apasă, cuviosul, în duhul Părinților Pustiului, l-a învățat următoarele: „Am văzut un șarpe azi dimineață; era lung de o jumătate de metru. Era tânăr, în creștere, dar mâța îi sare pe cap, dă cu ghearele și-l omoară. Sunt și șerpi care au pui. Dacă îi omori cu puii în burtă, nu mai nasc; dacă nu, ei nasc. Tot așa se întâmplă și cu gândurile”⁴⁴.

---

⁴⁴ *Ibidem*, p. 775.